

Шеліган О.Н.,

аспірантка кафедри теорії та історії педагогіки
Київського університету імені Бориса Грінченка
oksanashelihan@gmail.com

ORCID ID 0000-0003-0002-9447

ПІДПРИЄМНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У НАУКОВИХ РЕЦЕПЦІЯХ ВЧЕНИХ

У статті розглядаються різні підходи до визначення підприємницької компетентності, проаналізовано визначення «компетентність» та «підприємництво» як двох різних понять, висунуто своє авторське бачення. Проаналізована структура підприємницької компетентності. Виділено такі її компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісний.

Ключові слова: компетентність, підприємницька компетентність, структура підприємницької компетентності.

© Шеліган О.Н., 2019

Вступ. У період розвитку ринкових відносин в Україні актуальними стають питання підготовки молодшої людини до підприємницької діяльності, оволодіння нею базовими знаннями щодо особливостей такої діяльності.

У наш час ні підготовка до підприємницької діяльності, крім закладів освіти, в яких спеціально готують майбутніх підприємців, ні формування компетентності у підприємницькій діяльності не ведеться в належних масштабах і на належному рівні. Формування у фахівця здатності до підприємництва є важливим завданням не тільки професійної школи, незалежно від спрямованості професійної підготовки в ній, а й на державному рівні. Можна констатувати, що до сих пір відсутня не тільки цілісна система відповідної підготовки в ЗВО, але єдині концептуальні підходи до її створення. Така підготовка має мозаїчний характер, не є цілісною, тому унеможливує формування підприємницької компетентності. Отже, важливим є визначення теоретичного розуміння сутності підприємницької компетентності, що дозволить у подальшому розкрити її стратегії та технології розвитку у майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. Проблема розвитку підприємницької компетентності відображена в таких основних нормативних документах, як Закон України «Про освіту» (2017) [3], «Про вищу освіту» (2014) [2], «Про підприємництво» (2015) [4]; Стратегія сталого розвитку «Україна — 2030» (2017) [14], Концепція розвитку економічної освіти в Україні (2007) [6], оновлена редакція ключових компетентностей для навчання впродовж життя (Рекомендація 2018/0008 (NLE) Європейського Парламенту та Ради ЄС) [5]. Саме підприємницька діяльність в «Рекомендації...» вважається однією із найважливіших.

Загальне розуміння поняття «підприємницька компетентність» дозволяє визначити його характер як міждисциплінарний. Проблему компетентнісного підходу розглядали вітчизняні та зарубіжні дослідники: Н. Бібік, Л. Ващенко, Б. Гершунський, Т. Добудько, А. Маркова, О. Пометун, О. Проценко, О. Савченко, С. Сисоева, М. Скаткін, А. Хуторський та ін. [13].

Проаналізуємо тлумачення понять «компетентність» та «підприємництво». Як зазначено у Законі України «Про освіту», «...компетентність — динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність», тобто, бути компетентним — означає вміти реалізовувати знання, застосовувати досвід, волю і емоційний стан для вирішення проблем у конкретних обставинах [3]. На думку багатьох українських вчених, компетентність не зводиться до знань і вмінь в кількісному відношенні. Але без знань і особистого досвіду діяльності набуття ключових компетентностей неможливе. Більш того, набуття компетентностей залежить від активності, свідомого відношення до різних видів діяльності (праці, навчання тощо).

Підприємництво — самостійна ініціативна, систематична господарська діяльність, здійснювана на власний ризик і під особисту майнову відповідальність з метою отримання прибутку [17].

Поняття «підприємницька компетентність» в українському освітньому середовищі вперше офіційно використане в переліку ключових компетентностей, визначених українськими педагогами за матеріалами дискусій, організованих у рамках проекту ПРООН «Освітня політика та освіта

«рівний–рівному» (уміння вчитися, громадянська, загальнокультурна, компетентність з інформаційних і комунікаційних технологій, соціальна, підприємницька, здоров'язбережувальна) [7]. Відповідно до даного документа підприємницька компетентність передбачає реалізацію здатностей:

- співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними матеріальними, трудовими, природними й екологічними ресурсами, інтересами й потребами інших людей та суспільства, застосовувати технології моніторингу ресурсів і забезпечення стійкого розвитку;
- організовувати власну трудову та підприємницьку діяльність і працю колективу, орієнтуватися в нормах і етиці трудових відносин;
- аналізувати й оцінювати власні професійні можливості, здібності та співвідносити їх з потребами ринку праці;
- складати, здійснювати й оцінювати плани підприємницької діяльності та особисті бізнес-проекти, розробляти прості моделі дій та прийняття економічно й екологічно обґрунтованих рішень у динамічному світі;
- презентувати та поширювати інформацію про результати / продукти власної економічної діяльності та діяльності колективу.

У розробленій європейською комісією довідковій системі ключових компетентностей підприємницька компетентність передбачає здатність перетворювати ідеї в життя, творчий підхід, інновації, ризик, а також здатність планувати та керувати проектами для досягнення поставленої мети; вона є основою для отримання більш конкретних навичок і знань, необхідних для ведення соціальної чи комерційної діяльності; містить моральні цінності, що сприяють розумному управлінню [18].

Проблема розвитку підприємницької особистості є предметом вивчення дослідників з різних галузей знань, а також має певні історичні підґрунтя. А саме: перші спроби систематичного теоретичного осмислення підприємництва беруть свій початок із XVII ст. Перше поняття «підприємець» (*фр.* *entrepreneur*) до наукового обігу ввів англійський економіст Річард Кантільйон, який зробив систематизований аналіз підприємництва. Головною рисою, яка була необхідна для підприємця, вважалась готовність до ризику [1].

Підприємництво — найважливіша властивість ринкової економіки, що пронизує усі її інститути. Природу підприємництва досліджували Л. фон Мізес, Ф.А. фон Хайек й інші представники австрійської школи економістів, розглядаючи його як один з основних (поряд з природними — землею, працею, капіталом, інформацією і часом) ресурсів (чинників) економіки.

Соціолог Йозеф Шумпетер визначав підприємництво як універсальну загальноекономічну функцію будь-якої економічної системи, яка поєднується із виконанням інших видів діяльності (управління, маркетинг тощо) [16]. З точки зору практичної психології, підприємницька компетентність — це особистісна якість, здібність, модель поведінки, необхідна для успішного вирішення певних бізнес-задач та досягнення високих результатів у підприємницькій діяльності. Ю. Білова на основі аналізу понять «підприємництво» та «компетентність» пропонує таке трактування: «Підприємницька компетентність — це інтегральна психологічна якість особистості, яка проявляється в мотивованій здатності до творчого пошуку та реалізації нових ідей та дає змогу вирішувати різноманітні проблеми в повсякденному, професійному, соціальному житті». Учена розглядає її формування в процесі неперервної економічної освіти, а згодом і професійної діяльності за такими етапами: підприємницькі знання – підприємницьке мислення – підприємницька свідомість – підприємницька поведінка [10].

Наукові розвідки з визначення сутності підприємницької компетентності майбутніх фахівців дали можливість встановити, що це питання висвітлене в працях багатьох науковців, проте більшість досліджень здійснюється на рівні професійної освіти. Н. Морзе, Н. Балик у дослідженні шляхів формування підприємницької компетентності студентів-інформатиків дотримуються думки, що підприємницька компетентність — це інтегрована якість особистості, яка проявляється у мотивованій здатності до творчого пошуку, реалізації нових ідей та дає змогу вирішувати різноманітні проблеми у повсякденному, професійному, соціальному житті [9]. В. Майковська характеризує підприємницьку компетентність як здатність особи співвідносити власні економічні інтереси з наявними матеріальними, трудовими і природними ресурсами й інтересами інших людей та суспільства; бути готовим активно діяти, організовуючи власну трудову діяльність і працю колективу; своєчасно адаптуватися до нових потреб ринку праці, оцінюючи власні особистісні та професійні можливості й здібності; ухвалювати економічно обґрунтовані рішення, складати й реалізовувати плани діяльності, презентувати інформацію про її результати [8]. М. Стрельников на основі узагальнення дозволив таким чином розуміти термін «підприємницька компетентність»: сукупність особистих і ділових якостей, навичок, знань, певної моделі поведінки, володіння якими допомагає успішно вирішувати різні бізнес-завдання і досягати високих результатів діяльності [15]. О. Проценко зазначає, що це складний, суперечливий, різнорівневий процес, який передбачає опанування особистістю під-

приємницьких знань, становлення підприємницької поведінки за умови відповідного формування свідомості [12]. С. Прищепка констатує, що поняття «підприємницька компетентність» слід розглядати як сукупність якостей та знань, що допомагають особистості успішно й ефективно вирішувати бізнес-завдання та досягати високих результатів в підприємницькій діяльності [11].

Під словосполученням «підприємницька компетентність» дослідники здебільшого розуміють комплекс особистісних або ділових якостей, навичок, модель поведінки, сформованість яких допомагає успішно вирішувати певні бізнес-завдання і домагатися високих результатів в матеріальному плані реалізації своїх ідей [8].

Узагальнюючи наукові погляди на сутність підприємництва і роль підприємця в контексті історичної еволюції, можна констатувати, що це активний суб'єкт пошуку й реалізації нових можливостей у генеруванні та освоєнні новаторських ідей, розробленні нових продуктів і технологій, здійсненні інновацій та оволодінні перспективними факторами економічного розвитку.

Отже, узагальнюючи зазначені вище визначення, можемо сформулювати власне авторське тлумачення підприємницької компетентності. Це — інтегральна здатність людини, сукупність її особистісно-психологічних і ділових якостей та знань, що допомагають успішно реалізовувати власні інноваційні ідеї, передбачувати ризики та нести соціальну відповідальність за процес та результати своєї діяльності.

Кожна компетентність має своє змістове наповнення. Підприємницька компетентність не є виключенням, її структуру складають:

- мотиваційний компонент — це внутрішні мотиви, що спонукають до підприємницької діяльності, які визначають суб'єкт-суб'єктні міжособистісні відносини, а також суб'єкт-об'єктні відносини людини з природою;
- когнітивний компонент, що включає знання теоретичного й практичного харак-

теру — це сукупність знань, що відображають розуміння сутності економічної сфери життя сучасного суспільства; теоретичні знання про основні поняття та методи підприємницької діяльності;

- діяльнісний (уміння вибору ефективного рішення) компонент передбачає формування практичних умінь підприємницької діяльності, а саме: уміння вибору ефективної ідеї та форм підприємницької діяльності; здатність організації, планування та прогнозування підприємницької діяльності; уміння презентувати власні проекти, вести конструктивний діловий діалог; готовність творчо розв'язувати різноманітні проблеми у сфері підприємницької діяльності на основі набутих знань, умінь, способів мислення; спроможність керувати та контролювати хід і результати підприємницької діяльності;
- особистісний компонент включає емоційний стан, фізичний розвиток та психологічні якості (ініціативність, рішучість, сміливість, азартність, схильність до розумного ризику, наполегливість, незалежність, самостійність, відповідальність, комунікабельність, вміння працювати з людьми, встановлювати зв'язки, впливати на людей, впевнювати), які будуть сприяти розвитку підприємницької діяльності.

Отже, розгляд структури підприємницької компетентності служить визначенню провідних завдань і змісту її формування, який повинен характеризуватися спрямованістю на створення умов до самореалізації, саморозвитку, для становлення самобутньої особистості, готової до вирішення життєво важливих проблем.

Висновок. Підприємницька компетентність зараз є на вистрі проблем економічного розвитку держави поряд з освітою. Разом вони утворюють ціле проблемне поле і потребують розробки певної теорії, а зокрема певних педагогічних підходів до її формування.

ДЖЕРЕЛА

1. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / М. Блауг ; [пер. с англ.]. — 4-е изд. — М. : Дело, 1994. — 720 с.
2. Закон України «Про вищу освіту» від 1.07.2014 року / Офіційний вісник України від 15.08.2014. — 2014 р. — № 63. — С. 7. — Ст. 1728. — Код акта 73423/2014.
3. Закон України «Про освіту» від 5.09.2017 року / Урядовий кур'єр від 4.10.2017. — № 186.
4. Закон України «Про підприємництво» від 7.02.1991 року / Відомості Верховної Ради УРСР від 02.04.1991. — 1991 р. — № 14. — Ст. 168.
5. Ключові компетентності для навчання впродовж життя 2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dystosvita.blogspot.pe/2018/01/2018.html>
6. Концепція розвитку економічної освіти в Україні // Освіта в Україні. — 2007. — С. 4–5.
7. Лейко С.В. Поняття «компетенція» та «компетентність»: теоретичний аналіз / С.В. Лейко // Педагогіка. — 2013. — С. 128–135.

8. Майковська В.І. Сутність і структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців в Україні / В.І. Майковська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. — 2017. — № 1. — С. 112–117.
9. Морзе Н. Шляхи формування підприємницької компетентності майбутніх інформатиків / Н. Морзе, Н. Балик // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах : науково-методичний журнал. — 2015. — № 1. — С. 8–17.
10. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю: оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : збірник наукових праць / Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. — 2013. — № 7.
11. Прищеп С.М. Сутність та зміст поняття «підприємницька компетентність» / С.М. Прищеп // “Young Scientist”. — 2016. — № 5(32). — С. 367–370. — (Серія: Педагогічні науки).
12. Проценко О. Підприємницькі уміння як складник життєвої компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів / О. Проценко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. — 2013. — Вип. 30(83). — С. 298–301.
13. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. — Київ : К.І.С., 2003. — С. 25–26.
14. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf
15. Стрельников М.В. Формування підприємницької компетентності магістрів бізнес-адміністрування / М.В. Стрельников // Якість вищої освіти: сучасні тенденції та перспективи розвитку освітньої діяльності вищого навчального закладу : [XLI Міжнар. наук.-метод. конф., 18–19 лют. 2016 р. : тези доп.]. — Полтава, 2016. — С. 308–310.
16. Варналій З. С. Основи підприємницької діяльності / З. С. Варналій. — Київ : Знання-прес, 2002. — 239 с.
17. Тісунова В.М. Господарське право : навч. посібник / В.М. Тісунова, А.В. Бондарчук ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. — Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. — 584 с.
18. DeSeCo. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oecd.org/edu/skills-beyondschool/definitionandselectionofcompetenciesdeseco.htm>

REFERENCES

1. Blaug, M. (1994). *Ekonomichna dumka v retrospektyvi*. [Per. s angl.], 4-e izd., M.: Delo, 720 p. (in Russian).
2. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» vid 1.07.2014 roku. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy* vid 15.08.2014, № 63, stor. 7, stattia 1728, kod akta 73423/2014 (in Ukrainian).
3. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 5.09.2017 roku. *Uriadovyi kurier* vid 4.10.2017, № 186 (in Ukrainian).
4. Zakon Ukrainy «Pro pidpriemnytstvo» vid 7.02.1991 roku. *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR* vid 02.04.1991, № 14, stattia 168 (in Ukrainian).
5. Kliuchovi kompetentnosti dlia navchannia vprodovzh zhyttia 2018. [Elektronnyi resurs] (in Ukrainian). <http://dystosvita.blogspot.pe/2018/01/2018.html>
6. Kontseptsiia rozvytku ekonomichnoi osvity v Ukraini. (2007). *Osvita v Ukraini*, pp. 4–5 (in Ukrainian).
7. Leiko, S.V. (2013). Poniattia «kompetentsiia» ta «kompetentnist»: teoretychnyi analiz. *Pedahohika*, pp. 128–135 (in Ukrainian).
8. Maikovska, V. I. (2017). Sutnist i struktura pidpriemnytskoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv v Ukraini. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*, № 1, pp. 112–117 (in Ukrainian).
9. Morze, N. (2015). Shliakhy formuvannia pidpriemnytskoi kompetentnosti maibutnikh informatykyv. *Informatyka ta informatsiini tekhnolohii v navchalnykh zakladakh: naukovo-metodychnyi zhurnal*, № 1, pp. 8–17 (in Ukrainian).
10. Poniattia ta struktura pidpriemnytskoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv ekonomichnoho profilu: onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity: zbirnyk naukovykh prats. (2013). *Naukovi zapysky Rivnenskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu*, № 7 (in Ukrainian).
11. Pryshchepa, S.M. (2016). Sutnist ta zmist poniattia «pidpriemnytska kompetentnist». Seriia — Pedahohichni nauky, «Young Scientist», № 5 (32), pp. 367–370 (in Ukrainian).
12. Protsenko, O. (2013). Pidpriemnytski uminnia yak skladnyk zhyttievoi kompetentnosti uchniv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, Vyp. 30 (83), pp. 298–301. (in Ukrainian).

13. Stratehiia reformuvannia osvity v Ukraini: rekomendatsii z osvitnoi polityky. (2003). Kyiv: K.I.S., pp. 25–26 (in Ukrainian).
14. Stratehiia staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku [Elektronnyi resurs]. (2017). (in Ukrainian). https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf
15. Strel'nikov M.V. (2016). Formuvannia pidpriemnytskoi kompetentnosti mahistriv biznes-administruvannia. *Yakist vyshchoi osvity: suchasni tendentsii ta perspektyvy rozvytku osvitnoi diialnosti vyshchoho navchalnoho zakladu*: [XLI mizhnar. nauk.-metod. konf., 18-19 liut. 2016 r.: tezy dop.]. Poltava, pp. 308–310 (in Ukrainian).
16. Varnalii, Z.S. (2002). *Osnovy pidpriemnytskoi diialnosti*. Kyiv: Znannia-pres, 239 p. (in Ukrainian).
17. Tisunova V.M, Bondarchuk A.V. (2009). *Hospodarske pravo: navchalnyi posibnyk*. MVS Ukrainy, Luhan. derzh. un-t vnutr. sprav im. E. O. Didorenka. Luhansk: RVV LDUVS im. E. O. Didorenka, 584 p. (in Ukrainian).
18. DeSeCo. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). [Elektronnyi resurs]. <http://www.oecd.org/edu/skillsbeyondschool/definitionandselectionofcompetenciesdeseco.htm>

Шелиган О.Н.

ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ В НАУЧНЫХ РЕЦЕПЦИЯХ УЧЕНЫХ

В статье рассматриваются различные подходы к определению предпринимательской компетентности, проанализированы определения «компетентность» и «предпринимательство» как двух различных понятий, показано свое авторское видение. Проанализирована структура предпринимательской компетентности. Выделены следующие ее компоненты: мотивационный, когнитивный, деятельностный и личностный.

Ключевые слова: компетентность, предпринимательская компетентность, структура предпринимательской компетентности.

O. Sheligan

ENTREPRENEURIAL COMPETENCE IN SCIENTISTS' SCIENTIFIC APPROACHES

The article deals with different approaches to the definition of entrepreneurial competence, analyses the definition of "competence" and "entrepreneurship" as two different concepts, their author's vision is put forward. The structure of entrepreneurial competence is analysed. The following components are distinguished: motivational, cognitive, activity and personal.

Key words: competence, entrepreneurial competence, structure of entrepreneurial competence.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2019.

Прийнято до друку 30.04.2019.